

GOTLAND. ÖSTERSJÖN. Sedan 2004 saknar Gotland militär närvaro. Debattörer har länge fört fram idén att om Sverige saknar eget militärt försvar kommer ett Natomedlemskap som ett brev på posten.
Nu ser det ut att komma som ett skepp på havet.

VÄRNPLIKTSFÖRSVARET

MUCKAR – NATO RYCKER IN

I sommar kommer ett brittiskt hangarfartyg att segla in i Östersjön för att delta i en Nato-övning i Luleå. Samtidigt genomgår försvaret sin mest dramatiska förvandling i modern tid. Värnplikten avskaffas och yrkessoldater anställs. *FIB:s* Martin Schibbye följer angriparna i kölvattnet och frågar sig hur det kom sig att ett brittiskt hangarfartyg satte kurs mot Östersjön?

MARTIN SCHIBBYE TEXT JULIA WAGNER BILD

Ett brittiskt hangarfartyg i Östersjön? Ett Natoskepp som seglar förbi Gotland på väg mot Luleåsundet? Ja, det scenariot kommer bli verklighet om bara ett par månader.

– Britterna har uttryckt önskemål om att få öva landning och start på hangarfartyg. Det kan alltså bli så att vi får upp ett hangarfartyg i Bottenviken och det är första gången, säger Lars Karlsson, som håller i planeringen av sommarens stora Natoflygövning "Loyal Arrow" som har F 21 i Luleå som bas. Under två veckor kommer 1 000 soldater och ett sextiotal flygplan från Nato att öva med Norrbotten som övningsområde.

Ett brittiskt hangarfartyg presenteras som det mest spektakulära inslaget i sommarens NATO-övning. Aldrig ens under kalla krigets kallaste dagar har ett skepp av sådan storlek och styrka gått in i Bottenviken.

Men det verkligen spektakulära är inte hangarfartyget, utan övningens karaktär.

Natotrupp har övat förr i Sverige – inom ramen för svenska och internationella övningar i fredsbevarande verksamhet. Men nu handlar det om en riktig Natomanöver i Sverige.

Övningen är enligt försvarsminister Sten Tolgfors ett steg närmare ett fullt organisatoriskt medlemskap i Nato och ett logiskt resultat av de senaste årens försvarspolitik.

Men hur hamnade ett brittiskt hangarfartyg i Östersjön?

FIB reste till Gotland för att söka svaret på frågan. ►

FiB Sverige

► **Gotland. Sensommar.** Solnedgång. Tystnaden bryts av ett bestämt "Givakt" följt av regementets marsch.

"In Treue fest" dånar ut över de sjuttioalet deltagarna.

– Vi förvaltar en världsberömd marsch, men har inget regemente, säger en av de församlade.

Gotlands regementes kamratförening håller i år sitt årliga fältnöte vid Tingstäde fästning. 70 gamla knektar som fortfarande tror att Sverige behöver ett antal stridsvagnar, haubitsar och folk som kan sköta dem har samlats för att minnas, äta ärtsoppelunch, skjuta med 150-åriga remingtongevär och göra upp i en militär fälttävlan.

Att spela marschen känns som en protest mot en försvarspolitik som i december 2004 lade ned öns sista regemente. Kvar på öns kalkhällar är ett tunt lager mylla, ett antal hemvärnsoldater och en kamratförening med tårar i ögonen.

Det tysta allvaret bland de församlade är talande. Alla står i givakt, med höftledsproteser, stöttade på käppar eller med ena handen på en kamrat.

Några blundar.

Regementets marsch "In Treue fest" är en av världens längsta militära marscher och man hinner tänka en hel del under de fyra minuter den varar.

Gotland ligger där det ligger, likt ett gigantiskt hangarfartyg mitt i Östersjön.

Den som kontrollerar ön får unika möjligheter att med sjö- och flygstridskrafter utvidga sina maktanspråk. Det tar exempelvis endast några minuter för stridsflyg att nå stockholmsregionen.

En hotspot i Östersjön vars politiska betydelse ökar i och med den energipolitiska

CHEFEN. 2004 lades Gotlands sista regemente ned. I dag är ön så gott som oförsvarad. Lars-Åke Permerud är chef över de gotländska hemvärnsförbanden.

utvecklingen; Den föreslagna gasledningen är inte bara en miljöfråga.

Det rätt svårt att tänka sig en säkerhetspolitisk kris i vår del av världen utan att Östersjön blir en central arena.

Marschen klingar ut i sensommarkvällen. Patriotism och förmåga till självupppoffring råder det ingen brist på hos de församlade i kamratföreningen men om inte Sverige tar sitt territoriella ansvar av Gotland på allvar räcker det inte långt.

Efter fem år utan militärt försvar sammanfattade den moderate riksdagsman Rolf K Nilsson försvarsförmågan i ett debattinlägg med "hemvärnet, jägarnas bössor och böndernas grepar".

I slutet av mars månad 2004 sköt truppförande kompanichef för Roma kompani, kapten Anders Eckerberg, de sista skotten med ett Stridsfordon 90 på Tofta skjutfält.

»Hade dagens läge rätt 2004 så hade regementet aldrig lagts ner, det är min absoluta övertygelse.«

ÖVERSTELÖJTNANT LARS-ÅKE PERMERUD, CHEF FÖR GOTLANDSGRUPPEN.

När spränggranaten träffade sitt mål gick en svensk militärhistorisk epok i graven. Salvan följdes av en fordonsmarsch på landsväg till regementet P18 i Visby.

Kvar på Gotland i dag finns ett sjöinformationskompani med en båt för havsövervakning. På Visby flygplats finns en basgrupp (F17G). Utöver det finns ett antal försvarsmaktsanställda som sköter logistik och stödfunktioner på öns radarstationer. I klarspråk: ingenting.

Ön är så gott som oförsvarad. Med ett undantag.

Försvarsmaktens högste representant på Gotland, den före detta stabschefen på P18 är kvar. I en liten röd stuga på det gamla regementsområdet sitter överstelöjtnant Lars-Åke Permerud och planerar utbildningen av de gotländska hemvärnsförbanden organiserade i Gotlandsgruppen.

Hemvärnet är organiserat i två bataljoner, en i söder och en i norr. Utrustningen består av AK4:or, kulsprutor och granatgevär. Två tredjedelar av de 600 är aktiva. Medelåldern är 47 år. Utbildningstiden per år är 20 timmar.

Länge hånades den danske politikern Glistrups idé om att ersätta det danska försvaret med en telefonsvarare som sa "Vi ger upp!" på ryska. Ringer man ett av numren till Gotlandsgruppens kontor möts man av en telefonsvarare som meddelar att den man söker är på semester – tillbaka i september.

Men när Lars-Åke Permerud ringer tillbaka är han allvarligt oroad över det militära läget.

– Hade dagens läge rätt 2004 så hade regementet aldrig lagts ner, det är min absoluta övertygelse.

Som stöd för den teorin berättar Lars-Åke Permerud om en ökad militär aktivitet kring Gotland från olika länder: tyskar, amerikaner, ryssar.

– Vi är en skärningspunkt mellan öst och väst. Våra grannländer har de senaste fem åren trappat upp antalet övningar i och kring Östersjön. Det är fakta. När det kommer till politisk vilja och intentioner vet vi inte. Men det övas i Östersjön som aldrig förr och det är så med Gotland, att ett förlorat Gotland är väldigt svårt att återta, säger Lars-Åke Permerud.

Vilken är då beredskapen på Gotland om något akut händer utanför arbetstid?

– Då får de ringa mig på min hemtelefon, säger Lars-Åke Permerud och uppskattar vid närmare eftertanke att han nog kan få fram 100 man på några timmar för att till exempel stödja Räddningstjänstens arbete.

Hur ser då önskelistan ut för Försvarsmaktens man på Gotland?

– Jag håller med de politiker som vill att vi ska visa militär närvaro på Gotland. Det kan röra sig om markförband, robotar samt fjärrstridskrafter tillsammans med en ökad marin närvaro och tillgång till spetsflyg, det vill säga Jas 39 Gripen.

Verkligheten ser dock annorlunda ut. Gotland – och även riket i stort – har i dag fler militära museer än förband. I sommar

»Sanningen är att en hel generation nya officerare inte har övat försvar av Sverige. Förband utrustade för fredsinsatser passar inte för krig hemma.«

GENERALLÖJTNANT JOHAN KIHl TILL SVD.

ska Gotlands försvarsmuseum slå upp portarna i Tingstäde.

Kvar ute på Tofta skjutfält står en uppställd stridsvagn modell Centurion.

Idén om ett invasionsförsvar beskrivs i dag som museal – men man kunde vända på perspektiven och i stället se det som ett kvitto på att vår krigsmakt har varit framgångsrik.

50 ton alliansfrihet – 105 millimeter neutralitet.

Vapenmakt som har tjänat freden.

Försvaret genomgår just nu sin mest dramatiska förvandling i modern tid.

Den 30 januari i år lämnade överbefälhavare Håkan Syrén över sitt förslag på försvarets inriktning åren 2010–2014 till försvarsminister Sten Tolgfors.

Tillsammans med 2008 års försvarsberedning och pliktutredningen ser vi början till slutet för ett kapitel i svensk historia: den allmänna värnplikten försvinner. Systemet ska ersättas med cirka 6 000 tillsvidareanställda soldater. En yrkesarmé.

Gotlandsgruppens chef Lars-Åke Permerud låter inte allt för entusiastisk när idén om slopad värnplikt kommer på tal. Förutom problem med rekrytering och fördyring säger han medvetet raljant:

– Engelmännen säger ju ibland att i stället för att sitta i fängelse så kan man jobba i försvaret.

Februari. Pansarskyttväder. Snöslask.

På Armémuseum i Stockholm fylls två plan av åren 1901 fram till våra dagar: kasernliv, Sveriges neutralitet, alliansfriheten, atombomben med mera.

Årtalet 1901 är projicerat på trägolvet.

Det året beslutade Sverige att den 220

år gamla så kallade indelta armén skulle avecklas och allmän värnplikt införas i Sverige. Alla män från 20 till 42 år blev inkallade. Kampen för allmän rösträtt för män under början av 1900-talet kopplades till frågan om allmän värnplikt under parollen: "En man, en röst, ett gevär".

I dag minns få den tredje parollen.

Under större delen av 1980-talet kunde Sverige mobilisera 880 000 man i vapen. Efter obligatorisk mönstring inkallades drygt 50 000 värnpliktiga varje år. Landet hade ett invasionsförsvar, och sände FN-trupp vid förfrågan. Det hela kostade runt 20 miljarder per år.

I dag, 29 år senare – efter frivillig mönstring på internet – inkallas 4 700 soldater per år, varav 1 500 utbildas enbart för vakttjänst.

Priset? Runt 40 miljarder.

När framtida besökare tar sig till museet kommer de att kunna se ett slutdatum projiceras på parketten innan de går in på plan två: 1901–2012.

Men kritiken mot de senaste försvarsbesluten har varit hård. Enligt generallöjtnant Johan Kihl har utvecklingen redan resulterat i att försvaret i dag inte klarar av ett angrepp på Sverige. Förbanden är för få. Dessutom är de inte övade för försvar:

– Sanningen är att en hel generation nya officerare inte har övat försvar av Sverige. Förband utrustade för fredsinsatser passar inte för krig hemma. Ett lite bättre utrustat hemvärn är vad det svenska folket erbjuds, sa Kihl till *Svenska Dagbladet*.

Överste Bo Pellnäs anser att försvarspolitikerna som förs inte "ligger långt från landsförräderiet" eftersom ingen verkar ta ansvar för att "trygga vår existens som en fri nation."

Han menar att det helt enkelt måste

»Det är så med Gotland, att ett förlorat Gotland är väldigt svårt att återta.«

ÖVERSTELÖJTNANT LARS-ÅKE PERMERUD, CHEF FÖR GOTLANDSGRUPPEN.

VART TOG ALLA VÄGEN?

Överstelöjtnant Lars-Åke Permerud som är chef för hemvärnet på Gotland blickar ut över Tofta skjutfält. Sverige är på väg att slopa värnplikten helt och ersätta den med en frivillig grundutbildning. Soldaterna ska anställas eller skriva kontrakt med försvaret. Motivet är att kunna sätta in svenska förband i internationella insatser.

► finnas förband på Gotland "som kan tillhandahålla den folkrättsliga snubbeltråd som tydliggör att den främmande makt som landstiger begår en aggression i FN-stadgans mening."

Då duger det inte med insatsförband i Afghanistan menar Pellnäs:

– Våra intressen på Gotland kan bara tillgodoses av förband som redan är i verklig mening insatta, som med andra ord alltid finns på plats, som övar på ön och demonstrerar en ständig svensk närvaro.

En av få remissinstanser som har reagerat mot idén med ett yrkesförsvar är Värnpliktsrådet. Enligt rådet är försvarsmaktens unika uppgift väpnad strid och därför måste man alltid ha tillgång till de bäst lämpade individerna.

– Vi menar att den operativa förmågan inte bara avgörs av hur många som sätts in

för att lösa uppgiften eller vilken materiel som används, den avgörs även av en kulturell, social och kompetensmässig mångfald i personalstyrkan. Detta kan bara garanteras av en könsneutral totalförsvarspflicht, säger ordförande Oscar Rosén.

För att försvarsmaktens yttersta uppdragsgivare, det svenska folket, ska känna förtroende för de väpnade styrkorna ska de spegla befolkningssammansättningen i stort argumenterar Värnpliktsrådet och reser också ett varningens finger.

– Med en frivillig rekrytering till grundutbildning, riskerar vi en social snedrekrytering. Sådana tendenser ser vi redan i dag, då minskande värnpliktskullar har medfört ökad frivillighet i rekryteringen. Att inte tillämpa plikt skulle bara förstärka dessa tendenser.

Liknande röster höjs också i utlandet. På andra sidan Östersjön i Finland inkal-

las trots neddragningar under 1990-talet fortfarande 80 procent av de manliga årsklasserna (28 000 man) varje år, och nästan 350 000 man kan mobiliseras – utan fördyringar

– Värnplikten är en mycket kostnadseffektiv försvarslösning. Många europeiska länder som avskaffat värnplikten har fått stora rekryteringsproblem, sa Finlands förre försvarschef Gustav Hägglund, på ett seminarium i februari arrangerat av Kungliga krigsvetenskapsakademien i Stockholm.

Finland har valt att behålla sin värnpliktsarmé. Trots att försvaret där bara kostar hälften så mycket som det svenska kan man mobilisera uppemot 35 gånger så många soldater.

– En brittisk brigadchef sa till mig: "era reservister är bättre än våra yrkessoldater". Förklaringen är inte att finnarna i gemen ►

► är bättre än engelsmännen, utan att de som värvas till yrkessoldater inte har så många alternativ. Det är kanske inte de allra fiffigaste och slugaste som värvas, förklarade Gustav Häggglund för *svd.se* efter seminariet.

På Högkvarteret är man medvetna om svårigheterna

– Vi har inte rekryterat soldater i större utsträckning sedan år 1900, det här blir en jätteapparat det ska man ha klart för sig, säger Överstelöjtnant Johan Fölstad till tidningen *Insats & Försvar*.

Men minnet verkar kort.

För bara ett par år sedan ägnade sig försvarsmakten åt att fylla EU:s stridsgrupper ("battlegroups") med 1 100 mekaniserade soldater i pansar. Broschyrer skickades ut till före detta värnpliktiga med bilder på de koloniseringskit man lockade med: AK5, rödpunktsikte, GPS, en vattenbehållare samt den svenska arméns nya djungeluniform. På nästa uppslag visades ökenvarianter. Det var inte fredsarbete man lockade med utan att "bli något".

Sommaren 2006 arrangerade försvarsmakten också så kallade "Swedish Battle Camps" på olika platser i Sverige.

Ridån gick upp. Försvaret visade på scen upp vad som hade skett bakom kulisserna de senaste åren. Det blev nu allmänt känt att svenska värnpliktiga inte längre övade med Adam, Bertil och Ceasar som anrops-signaler för kompaniets plutoner – utan Alfa, Bravo och Charlie.

På Gärdet i Stockholm stod generalmajor Jan Johansson och Stefan Sauk.

– Varför behöver vi lägga om försvaret?, frågade Sauk.

– Konflikter i andra länder kan

VÄRNPLIKTEN

■ I dag inkallas cirka 5 000 värnpliktiga per år. Utlandsstyrkan på i dag cirka 700 soldater och officerare rekryteras på frivillig väg.

■ Framtidens försvar ska bestå av officerare och specialistofficerare samt 4 000 frivilliga soldater som får grundutbildning. De ska sedan anställas och bilda stomen i insatsförsvaret som ska rycka ut utomlands.

FOTO: ARKIVBILD.

SWEDISH BATTLE CAMP 2006. När Sveriges högste operativa chef stod på Gärdet i Stockholm och pratade om drivmedelspriser iförd ökenuniform borde det ha blivit liv, men hela arrangemanget passerade okritiskt förbi i medierna. "Låtsaskrig" blev DN:s rubrik.

lätt eskalera och påverka oss här i Sverige, svarade generalen och tog som exempel de höga drivmedelspriserna – "ett resultat av konflikten i Irak".

Slutsatsen att vi borde vara där levererade han dock inte. Men hans uniform sa allt: khakifärgad med tillhörande ökenhatt – inte FN:s blåa, utan även den sandfärgad.

Så började stridsuppvisningen.

Först storyn: En borgmästare var för svag för att ta "rätt" beslut någonstans i världen. Civillbefolkningen led. Sverige flög över staden med två Jasplan och sedan sli-rade tre stridsfordon in på arenan. Skyttet snubblade ut och sköt ihjäl någon. Pang. Pang.

Inget FN-tjafs här inte.

När allt var slut smällde ytterligare ett skott av. Publiken såg konfunderad ut. Vad hände? Var detta det "Nya försvaret?"

Spridda applåder.

När Sveriges högste operativa chef stod på Gärdet i Stockholm och pratade om drivmedelspriser iförd ökenuniform borde det ha blivit liv, men hela arrangemanget passerade okritiskt förbi i medierna. "Låtsaskrig" blev DN:s rubrik.

Men detta var allvar. Omställningen var inte på låtsas.

Nästa år är det dags igen. Då börjar rekryteringen för nästa nordiska stridsgrupp.

För ett par år sedan försökte Jan Wickbom, generalmajor Bengt Lönnbom

och journalisten Lotta Gröning i en skrift *Försvara Sverige bättre!* vrida försvarsbatten och politiken i en annan riktning.

De reste ett etiskt-moraliskt perspektiv: Har ett land som Sverige med sin starka tradition av folkförankrat försvar rätt att inte ge medborgarna chans att försvara sig själva, sina närmaste och sitt land?

"Vi bör inte offensivt i duellstrider försöka slå fiendens kuppstyrkor och fjärrstridskrafter, utan i stället bör vi långvarigt bekämpa hans invasionsstyrkor", skrev de, och fortsatte: "I stället bör vår strategi syfta till operationer där vi med så många förband som möjligt långvarigt utvecklar lätt, billig eldkraft i sådan mängd att motståndarens invasionsstyrkor nedkämpas."

Resultatet? Tystnad.

Vinter. Helgeandsholmen. Stockholm.

Riksdagen är den 23 februari samlad för en försvarspolitisk debatt.

Inte ens under det kalla krigets allra frostigaste dagar då u-båtar – verkliga eller inte – opererade i Stockholms skärgård kom någon på idén att man skulle anställa tusentals soldater på fleråriga kontrakt. Men nu är det precis vad Folkpartiets Allan Widman och Moderaternas Sten Tolgfors talar sig varma för i debatten.

Tiden är knapp. Den 17 mars kommer regeringens försvarsproposition. Med sju

GOTLANDS FÖRSVARSMUSEUM är under uppbyggnad i Tingstäde norr om Visby. Från ön kommer man i sommar att kunna se det brittiska hangarfartyget segla förbi på väg mot Bottenviken och sommarens stora Natoövning.

röstens övervikt kommer alliansen att driva igenom sin vilja.

Trots det är debatten om den kanske största förändringen av försvaret under modern tid sömnig. Partierna driver på sina käpphästar. Sten Tolgfors tror att Sverige försvarar sig bäst utomlands med yrkessoldater.

– Det är ineffektivt att utbilda värnpliktiga som sen inte vill söka internationell tjänst, menar försvarsministern.

Miljöpartiet upplyser om att ett stridsflygplan inte är något miljövänligt alternativ.

Någon egentlig opposition är svår att upptäcka i kammaren. Enigheten i riksdagen kring de senaste försvarsbesluten har varit närmast total.

Men när det kommer till införandet av en yrkesarmé protesterar en del ledamöter.

– Jag tycker vi borde ha haft en folkomröstning om värnplikten, säger Vänsterpartiets Gunilla Wahlen som vill att Sverige utbildar 15 000 män och unga kvinnor per år för att försvara Sverige.

Förklaringen till frågan om varför det är

så tyst menar Vänsterpartiets försvarspolitiska talesperson är att värnpliktskullarna har minskat.

– För majoriteten under trettio har frågan om värnplikten varit en icke-fråga. De har mer synpunkter på FRA-lagen än på pliktutredningen. De som inte är tysta är de som har gjort värnplikten och som sedan hamnat inom hemvärnet eller som reservofficerare.

Orsakerna till slopad värnplikt menar Gunilla Wahlen är politiska och ideologiska:

– Syftet är att permanenta vårt deltagande i Natoinsatser och ställa upp med stridande trupp till EU:s militarisering.

I sommar planeras det högtidliga öppnandet av Gotlands försvarsmuseum i Tingstäde. Målning och snickeriarbeten pågår för fullt.

I garagelokalerna härbärgeras redan nu stridsfordonen som värnpliktiga så sent som 2004 övade skarpt med. I en annan

byggnad finns pjäsmateriel från artilleri och luftvärn. När medlemmarna i Gotlands regementets kamratförening ska hålla sin årliga träff kommer sillen, potatisen, snapsen, det stekta fläsket och löksåsen än smaka som den alltid har gjort – men mycket annat kommer att ha förändrats.

Debattörer har länge fört fram idén om att om Sverige saknar eget militärt försvar kommer ett Natomedlemskap som ett brev på posten.

Nu ser det ut att komma som ett skepp på havet.

Från stranden kommer de att kunna se det brittiska hangarfartyget segla förbi väster om Gotland på väg mot Bottenviken och sommarens stora Natoövning.

Flankerat av amerikanska u-båtar. Samma fartyg som deltog i anfallet mot Irak 2003.

Exit Försvaret.

Entré Nato.

MARTIN SCHIBBYE ÄR REDAKTÖR FÖR *FOLKET I BILD* OCH FRILANSJOURNALIST. INTERVJUerna GJORDES UNDER SISTA VECKAN I FEBRUARI. **JULIA WAGNER** ÄR FOTOPRAKTIKANT PÅ *FOLKET I BILD*.